

A könyvdarab csak Hunyadi Jánostól Bethlen Gáborig terjed, de ezalatt lépten-nyomon, majd minden jelentős alkuban, ami a magyar fejedelmek és a német hatalom között golyólik, ott szerepel Oppeln és Ratibor, mint cseretárgy.

A Hunyadiak és a Jagellók korában még csak a szintén mindig hányódó-vetődő, hol elcserélt, hol elfoglalt „Slézia“ alkatrészeként adják-veszik Oppelnt és Ratibort is, de az Izabella és I. Ferdinánd közötti alkudozásokban már megjelenik Oppeln és Ratibor, mint cseretárgy Erdélyért. Ettől kezdve folyton hányják-vetik, mint valami rosszulszabott eszmát, ami senkinek se megy fel, vagy ha igen, mindenkinek szorítja a lábát. Izabella után János Zsigmond, azután Báthori Zsigmond s végül még Bethlen Gábor is megkapta a nikolsburgi békében. Hogy azután mi lett vele, nem tudom, mert a könyvnek a többi része hiányzott.

Hogy miféle föld lehetett ez ott valahol a német-cseh és lengyel nyelvhatáron s hogy miféle nép lakta s hogy ezek mit szóltak a folyton változó, s megkérdésük nélkül változó gazdákhöz, arról a könyvben természetesen egy árva szó sincs.

*

— Csunya világ volt — jó, hogy elmúlt — mondhatja rá a felületes ember. De éppen ez az, hogy nem múlt el, hiszen ezért jegyeztem fel az egészet. Gondoljunk csak a mai világpolitikában kavargó nevekre. Ruszinszkó, Ukrajna, Tunisz, Kozzika, Nizza, Dsibuti, Marokkó, Spanyolország, stb., stb. azt mutatják, hogy a népek fölötti alkudozás ma is folyik, csak talán a stílus változott és a „ráadások“ másfélék. Százezer aranyak helyett ma ócskafegyverekben levásárolható kölcsönöket, ártatlan szüleányok helyett pedig minden hájjal megkent tanácsadókat és propagandafőnököket adnak egymásnak az alkudozó nagyurak. Egyébként minden a régi, csak a gazdát cserélő földek dolgozó népének helyzete nehezebb és bonyolultabb, mint a középkorban volt.

A NYUGTALANSÁG SODRÁBAN

Irta: SZABÓ IMRE

A gyakorlati társadalomtudomány művelői e zivataros kor fölé emelkedve a tanulságoknak eddig alig látott tömegét vehetik észre. A világ tartós nyugtalanság korában él és a nyugtalanság, mely az emberekbe is beköltözött, a kapcsolatoknak, állami életnek, egyéni viszonyoknak olyan új formáit hozza létre, amilyenek eddig szinte ismeretlenek voltak. Igaz, hogy veszélyes, háborúktól terhes korok mindig voltak és az ilyen gyuladássalos tünetek időnként megismétlődtek, — legutóbb a világháborúban, — de a kifejezett háborúskodás nélküli különböző villongások kora, mely a világháború óta szinte szüntelenül tart, állandó bizonytalanságot idéz elő és egy sajátos európai vihar-életformát. Az Európát időnkint megrázó háborúk történelmünk időszeit tagolták, melyeken belül a fejlődés a legnagyobb zürzavartól bizonyos állandóság felé tartott. A kifermelő szilárdság, a stabilitás tette lehetővé a gazdasági élet fejlődését, gazdasági kapcsolatok felvételét; az emberek terveket szöhhettek és az esetleg bekövetkezendő sarkalatos változásokat kiküszöbölhették számitásaikból, mert azoknak aránylag ritka bekövetkezése a vis maiornak ilyen

faját majdnem teljesen, legalább is hosszú időre kikapcsolta. Minden helyhezköthött település, de az emberi természetnek is alaptulajdonsága ilyen stabilitás utáni vágy, mert a rendszeres építést csak ez teszi lehetővé. A történelemben mindig kívánták az állandóságot biztosító eszmék érvényesülését; ha a bécsi kongresszus idején Talleyrand legitimitás elvét az akkor még amúgy is gyenge közvélemény eltúrta az eszme maradi volta ellenére is, akkor ebben bizonyára nagy szerepe volt annak, hogy a lakosság Európában bizonyos alapot, szilárdságot várt tőle.

Mondottuk, hogy a világháború óta Európa, de különösen Középeurópa az intézményesített nyugtalanság légkörében él. A világháborút lezáró békeszerződés új rendet teremtett, új határokat vont és — anélkül hogy e határok helyességének kérdését érintenők, — nyilvánvalóan és megállapíthatóan a „megváltoztatható határok“ gondolatát dobta ismét a közvéleménybe; ez a gondolat hozzávetőleg száz évig alig tűnt elő Középeurópában és a közben felnőtt nemzedékek joggal hihették, hogy az ilyen lehetőség meghalt, holott csak szunnyadt a mélyben. A politikai élet ujabban meggyorsult és az országok közötti feszültség kiérésére immár nem kell olyan hosszú idő, mint régen. Az 1920 óta eltelt évek eseményei a nyugtalanságot és bizonytalanságot nem hogy eloszlatták volna, de fokozták. Mig a falu lakossága e nyugtalanító eseményeket kevésbé vette észre, hatását mégis inkább érezte. A város a maga kereskedelmi kapcsolataival rövidlejáratu üzletekre beállított amúgy is, de a földbirtok kénytelen hitelügyleteit hosszabb időszakra proporcionálni. A mezőgazdaságot így a stabilitás hiánya jobban érintette, mint a kereskedelmet és a várost, bár a város lakói inkább vesznek részt a politikai élet eseményeiben; de szintén súlyosan érintette az ipart, mert a változások fenyegetése nem engedte meg a hosszabb időszakon át amortizálódó beruházások megtételét. A gazdasági élet így, különösen Középeurópában félgőzzel dolgozott és bizonyos tartózkodással működött, ám nagyobbfokú bénulásokat mindaddig elkerült.

A szilárdság-érzés teljes felborítása Középeurópában 1938-ban következett be. Csehszlovákia és a vele kapcsolatos események mindenekelőtt a középeurópai külpolitikai szövetségek rendszerét bontották meg, szinte máról-holnapra. Csoportok oszlottak fel, államrendszerek változtak, a külpolitikával kapcsolatosan belső irányzatok cserélődtek fel, határok váltak bizonytalanná; az érintett területeken vad vándorlás indult, megalapozott exisztenciák omlottak össze, állások váltak bizonytalanná, kitervelt gazdasági és kereskedelmi összeköttetések alapjukat veszítették. A középeurópai események tehát teljes átorientálódást, új kapcsolatok építését tették szükségessé. Összegezve: e politikai és területi változások és az a mód, ahogy ezekre háborús veszélyek kapcsán sor került, — a gyors bukások, hivatalnokseregek felcserélése, közigazgatási rendszerek átalakulása, — mind-mind csak a stabilitás érzését ingatták meg az emberekben.

A stabilitás érzésének szüksége legnagyobb a jogban. A jogrend szubjektív vetülete végeredményben meggyőződés, mely az élet külső szabályainak, az ellentétek eloszlításának és a kapcsolatok elrendezésének igazságos és maradandó megszervezésével számol. Minden egyén igyekszik kapcsolatait, megélhetését, embertársaihoz való viszonyát sub specie aeternitatis rendezni. Az ilyen elrendezésben teljes cselekvőképességét,

terveit csak úgy fejtheti ki, csak úgy rendezkedik be végleges szándékkal, fenntartás nélkül, ha úgy látja, hogy az életet átfogó szabályok tartós rendet biztosítanak, e tartós renden belül magánjogi kapcsolatai elismerést nyernek, a törvények meghozásában egységes szellem látszik, mely a beleszámított fejlődést nem zárja ki, de kizárja a sarkalatos változást és ha biztosítékot lát arra nézve, hogy a jogvédelem állandó. E biztosítékot mindenekelőtt abban látja, ha a törvényhozás a legteljesebben alkotmányos, azaz a lefektetett vagy le nem irt, de a köztudatban élő állandó szabályok és biztosítékok alapján történik.

A világháborúig fejlődő jogrendek egységes szellemét észre kell vennünk. Nyilvánvaló, hogy Középeurópában a jelzett időpontig az egyre fejlődő szabadság, az állam mérsékelt beavatkozása és a közvélemény mérsékelt részvétele jellemezte a jogrendeket. A világháborútól kezdődően a politikának a közhangulattól való nagyobb függőségével együtt lehetetlen a jogi életben bizonyos ötletszerűséget fel nem fedezni. Talán az állam fokozottabb beavatkozása a fejlődési irány, ám ez az irány nem mutat egységes szellemet, nem jelöl meg pontosan kiszajátítandó területet, de helyet ad az önkénynek és véletlennek. Anélkül, hogy az etatizmusról értékitéletet akarnánk mondani, meg kell állapítani, hogy ha már fállép, nagyobb következetességgel kellene céljait megfogalmazni és rendezni valamilyen módon azt a kettősséget, amely az állami beavatkozás oldalán egyrészt és a nem korlátozott és lényegében még ma is individualisztikus egyéni életberendezkedés oldalán másrésztől mindmáig fennáll. Határok kellenek, melyek a beavatkozás mérvét megszabják és határok, melyek az egyéni jogokat maximálják. Egységes társadalmi eszme hiánya ez és az eredmény a jogban különösen látszik; a szükségrendeletekvágtá sebb különösen súlyos, mert a rendeletek említett módja útján a törvényhozó hatalom az adott kormányra száll át, melynek leváltásával új elgondolásoktól vezetett rendeletek következhetnek az ellenőrzés joga nélkül. A jog többé nem egységes államrendszer kerete és nem áll mögötte jogi meggyőződés, bizalom. Az egyén elvesztette bizalmát abban, hogy a jog, mint tőle különálló fenomén, tartós rendet és egységes államrendszert biztosít, mely a törvényhozás minden ágában összefüggő és szilárd építményt teremt, — ugyanakkor magára vonatkoztatva kételkedik abban, hogy a jog számára lehetőségeket és védelmet nyújt. Magatartását a közéletben és magánkapcsolatokban egyaránt bizonyos tartózkodás jellemzi, idegesség, mely az élet teljes síkú kibontakozását meggátolja.

Az események kiszámíthatatlan hirtelenséggel hullanak a középeurópai emberre és a gyors változások, hullámlások nyugtalansága kisugárzik egész Európára és visszatükröződik az emberi tudatban. Csehországi életében például a politikai rendszer és az államegység bomlásának veszedelme, egy decentralizált autonómia új alakulata, majd a háborús veszedelem, a mozgósítás, a németlakta vidékek elcsatolása, a belpolitikai élet sarkalatos irányváltozása, a magyar területek visszacsatolása, — gyors egymásutánban és nagy hirtelenséggel következett, ugyhogya változások mikorja, mikéntje, mérve, az új határok vonala az utolsó percekig bizonytalan volt. A tudat, hogy ilyen gyorsan ekkora változások lehetségesek Európában s hogy egyes települések sorsa és hovatarozása ennyire labilis legyen, a néprajzi határok ennyire különféleképpen

magyarázhatók, — mindez csak oda vezetett, hogy a vállalkozási kedv, a meggyőződésnek megfelelő cselekvési szándék, szilárd társadalmi tudat és állásfoglalás ellanyhult, bizalmatlanság lett urrá az emberekben, a polgárság érdektelenné vált a közélet dolgait illetően és a stabilitás érzése majdnem teljesen elveszett.

„Szemünk előtt látjuk, ahogy majdnem minden dolog, amely egykor szilárdnak és szentnek tűnt, labilissá vált; igazság és emberiség, értelem és jog. Látunk államformákat, melyek többé nem funkcionálnak, termelési rendszereket, melyek haldokolnak. Látunk szociális erőket, melyek hatásukat esztelenségig fokozzák. Ugy tűnik, a mi időnk dühöngő gépe elszabadult“. (Huizinga: Im Schatten von Morgen). Az eszmék tartalmi változása és megingása régebbi és kevésbé akut tünet, de a társadalmi elrendezésnek vágányából kiugrása és terv nélküli szárnyacsapkódása bomlasztó hatását ujabban mind erősebben érezteti. Ennek tudható be, ha a középúrpópai ember leszűkített életheletőségei közepette minimális tervekkel dolgozik, fokozott óvatossággal, szinte félreállva, idegenkedve a gazdasági és társadalmi élettől, amely számára tele van veszéllyel. A biztonság, stabilitás tudatának hiánya az, amely ilyen ideges tarózkodásra kényszeríti az embereket és kivonulásuk az élet első frontjából kiűrti a helyet a hazardőrök és lelkiismeretlen számítók részére.

A közéleti embereknek és politikusoknak egyik legnagyobb feladata a stabilitás érzésének ezt a hiányát pótolni, felépíteni és megteremteni az események gyors és váratlan változásaival aláásott biztonság-érzetet, megújítani az államrendszerek legszilárdabb alapját: a stabilitás-érzést, hogy a tartózkodás és félreállítás helyét az eseményekben és életben való részvétel váltsa fel.

P Á R I Z S I N A P L Ó (II.)

Írta: FORGÁCS ANTAL

A vonat már Olaszországban robogott, ebben a különös világban, amely számomra mindig egy kissé inkább muzeumot jelentett, mint kereskedelemmel, nagyiparral, mezőgazdasággal bíró „reális“ országot. Kisvárosokon sülvítettünk keresztül, kis városokon, amelyeket még nem láttam sohasem, s mégis, a lágy dombok hajlatain pihenő házaikat szemlélve, úgy éreztem, mintha viszontlátnám valamennyit. A gyorsvonat feltűnően gyakran állt meg, nagyokat pihent, s ilyenkor mindig utasok serege kapaszkodott fel a fülkébe. Férfiak, asszonyok, gyerekek, öregek, fiatalok, egészségesek, betegek, jókedvűek és szomorúak, jöttek, mintha csak egy mérhetetlenül nagy katalombából másztak volna elő, jöttek, szinte pánikszzerűen szaladtak, mint a menekülők Goethe „Hermann und Dorothea“-ban, s kosaraikkal, bőröndjeikkel megteltek a fülkék. E furcsa muzeum-ország kisvárosaiból, a világtörténelemnek e különös lerakódóhelyeiről, siettek haza a nyaralók. Svájciak, franciák, angolok, svédek és belgák, szinte egy adott jelre indultak, mint a versenyfutók a starter pisztolyának dördülésére. És a pisztolydördülés e pillanatban már alig volt jelkép...

De a hazafelé igyekvő nyaralókkal, turistákkal együtt, szomorú arcu, kétségbeesett tekintetű férfiak, asszonyok is jöttek a fülkébe. Ők, ha